

Meddomsrett eller jury i straffesaker for lagmannsrett. *)

Av lagmann TRYGVE LEIVESTAD.

Å trekke vidtgående bestemte konklusjoner av denne lille menigsmåling blandt lagrettemenn i Hålogaland bør en antagelig være noe forsiktig med. Tallet på dem som har uttalt seg er ikke stort. En må regne med at svarene kan være påvirket av den orientering som er gitt, og den form spørsmålene har fått. Begge disse ting er mangelfulle. Heller ikke vet en hvor grundig spørsmålene er overveiet, og hvor dypt overbevisningen stikker. Det er meget mulig at en grundig og saklig orientering ville ha ført til at svarene ville falt anderledes ut. Enda mindre kan en med sikkerhet si at synet blandt lagrettemennene deles av befolkningen i sin helhet, eller at oppfatningen blandt lagrettemennene i Hålogaland er representativ for hele landet, selv om det vel ikke er urimelig å anta at det er adskillig overensstemmelse. Dertil kommer så spørsmålet om hvor stor vekt det bør legges på legfolks syn på såvidt spesielle spørsmål, selv om de som lagrettemenn har en del erfaring, når de er bedt om å velge uten å ha fått en grundig alsidig orientering på forhånd.

Mot å tillegge lagrettemennenes — og dermed legfolks — umiddelbare oppfatning altfor stor betydning, synes den ting å tale at stemmegivningen er så åpenbart sterkt farvet av deres tilfeldige personlige erfaring, om de har gjort tjeneste i jury eller meddomsrett. Når ingen av de 26 som bare har gjort tjeneste i meddomsrett holder på jursystemet alene, og bare 9 av de 104 som kun har vært med på jury holder på meddomsrett, er det all grunn til å tro at tallene ville stilt seg adskillig anderledes hvis de samme 130 personers lagrettetjeneste hadde galt anderledes.

Uten eksakte tall å bygge på, får en likevel også det inntrykk at oppfatningen blandt dem som har prøvet begge systemer, i en viss utstrekning er bestemt av hvilken ordning de først har vært med på. Blandt dem som har vært med i jury fra gammelt, fra før krigen, er stemningen for jury større enn blandt dem som har begynt sin tjeneste som lagrettemenn i stor jury. Kanskje er også frykten for juristene mindre blandt de yngre enn blandt de eldre. Når ingen kvinner holder på bare jury, henger vel kanskje også dette sammen med at kvinnene vistnok alle er kommet med i lagretteutvalget etter krigen.

Både stemmetallene og den labilitet som analysen viser, synes å gi grunnlag for den slutning at en ikke har med et grunnfestet urokkelig legmannssyn å gjøre når det gjelder spørsmålet om jury

*) Fortsat fra forrige hefte.

eller meddomsrett er det beste. En får tvertimot inntrykk av stor villighet til å vurdere spørsmålene fritt. Hensynet til tradisjonen synes ikke å veie så særlig tungt, selv om dette moment er nevnt av enkelte, og kanskje har vært bestemmende for en del av dem som holder på begge systemer. Hovedinntrykket er at det finns en utbredt åpenhet for drøftelse og overveielse av rettergangsordningen i straffesaker, og at det er uberettiget når det har vært en alminnelig juristoppfatning at reformforslag ville bli møtt med en mur av innbitt motstand fordi juryen skulle oppfattes som et hellig demokratisk dyr. Forsåvidt synes det som politikerne heller ikke skulle behøve å være engstelige for å ta spørsmålene opp til fri vurdering av frykt for en kompakt folkemening.

Holder en seg til de tørre tall, er det stor overvekt for å bruke meddomsrett og jury ved siden av hverandre, og liten stemning for å avskaffe et av systemene. En kan si det slik at av 178 som tar klart standpunkt, er det ialt 126 som vil beholde juryen, alene eller sammen med meddomsrett, mens bare 52 vil avskaffe den. På den annen side er det 137 som vil beholde meddomsretten, alene eller sammen med juryen, og bare 41 som vil avskaffe den. Men samlet vil disse 126 gi juryen en viss førsteplass, den skal ha de alvorligste sakene.

På grunnlag av det store antall som holder både på meddomsrett og jury kan en trygt fastslå at det er en utbredt oppfatning at det kommer altfor mange små saker opp for juryen, at den er et uforholdsmessig svært apparat for slike saker, og at her bør meddomsrett brukes.

I denne forbindelse kan også nevnes at det er flere som uttaler seg mot utskytelsesretten i juryordningen. Saklig synes de det er lite begrunnet at parterne skal kunne plukke ut enkelte de ikke vil ha med, og det medfører at apparatet blir enda sværere fordi det må innkalles flere lagrettemenn slik at stadig noen går ledige.

Det spørsmål det er størst enighet om, er om legfolk skal være med i rettergangen. Annet var ikke å vente. Snarere kan en undre seg over at det blandt lagrettemennene virkelig finns folk med et annet syn, som er i tvil eller mener at juristene burde dømme alene. Men de er jo likevel få. Ellers bør en neppe i denne avstemning se noen meningsytring om hvorvidt den begrensede adgang til å pådømme saker uten legdommere som nå eksisterer, er på sin plass eller ikke. Denne adgang er jo praktisk talt ikke tilstede i lagmannsretten, og spørreskjemaet gjelder jo bare den.

Avstemningen gir flertall for at den store meddomsrett skal være som den er, med 3 jurister og 4 legdommere idet 91 holder på det mens 74 vil ha flere legdommere og 45 ikke har noen bestemt mening. Blir stor meddomsrett brukt bare i mindre saker, vil dette antagelig være i overensstemmelse med alminnelig opp-

fatning. Men skulle en bruke meddomsrett også i de store alvorlige saker, noe som de mange som holder på forening av begge systemer ikke har forutsatt i sine besvarelser, ville det antagelig være riktigst på grunnlag av den frykt som åpenbart er til stede for at juristene vil dominere, at tallet på legdommere i disse saker ble øket f. eks. til 6.

At frykten for juristene ikke er helt ugrunnet, må vel også juristene innrømme. En annen ting er om de vil innrømme at det kan være uheldig for domsresultatene. — En kan ikke se bort fra at det kan falle vanskelig for legfolk å hevde seg i diskusjon med jurister som både er mer fagfolk på de områder det gjelder, og også ofte intellektuelt har større evner og trening. Selv om det ikke er lett å påvise det direkte av avstemningsmaterialet, tror jeg en trygt kan si at denne frykt for juristene gjør seg noe forskjellig gjeldende hos lagrettemennene etter alder, sosial stilling, utdannelse m. v. De yngre, og de intellektuelle og aktive politikere har mindre frykt for juristene enn eldre og ikke-intellektuelle. Det er vel forsåvidt nokså karakteristisk når en kommuneordfører som tar spørsmålet opp, uttaler at det må være et antikvert syn idag at legfolk ikke skal kunne hevde sin mening ved siden av juristene.

Intellektuelle er det imidlertid få av blandt lagrettemennene i Hålogaland. Det er ikke mer enn såvidt det finns akademikere blandt dem. Ellers er det noen lærere og kontorfolk. Men den store mengde er jevne fiskere, småbrukere og arbeidere. At disse kan være engstelige for ikke fult å kunne hevde seg i diskusjonen med juristene, og at de kan føle seg trykket, er forståelig, særlig hvis de ikke har politisk trening. Det har imidlertid åpenbart en god del av dem. Likevel vil nok mange føle seg såvidt på „bortebane“ i en rådslagning med fagdommere at de vil føle seg langt mindre frie enn når de sitter som jury uten jurister.

Det kan vel i det hele være tvilsomt om lagrettemannsutvalget representerer den elite som det var meningen det skulle gjøre, og som domstolsloven taler om når den sier at det bare bør velges menn som ved sin rettsindighet, dyktighet og selvstendighet er særlig skikket til hvervet. En får snarere inntrykk av at lagrettestutvalget representerer et hederlig gjennomsnittsnivå — og forsåvidt git uttrykk for et jevnt folkelig syn.

En annen ting er at det vistnok ofte i en lagrett også går slik at det er en enkelt eller et par som dominerer forhandlingene, gjerne folk med møtetrening og autoritet, mens andre nokså uselvstendig slutter seg til føreren eller en av førerne. Men dette føles antagelig mindre sterkt enn når det er fagdommere som dominerer.

Hva en skal legge i svarene på spørsmålene under nr. 7, 8 og 9 som bare angår juryordningen, kan være noe vanskelig å si.

Det er et overveiende flertall for at prosedyre og rettsbelæring gir lagretten tilstrekkelig vegledning. Det er fortrinnsvis meddomsrettstilhengere som er utilfredse. Likevel kan det være noe tvilsomt om den alminnelige tilfredshet er så stor som tallene, 178 mot 23, synes å vise. I den retning peker flertallet for at lagmannen skal være tilstede under lagrettens rådslagning. Når flertallet ønsker det, er det åpenbart for å kunne få fortsatt orientering under rådslagningen. Somme bemerker også at det jo ikke så sjelden hender at lagmannen blir tilkalt likevel, og da kan han like godt være tilstede hele tiden.

Faktisk får en også inntrykk av at i mer omfattende saker er det umulig for aktor, forsvarer og lagmann å forutse alle de spørsmål de 10 lagrettemenn kan ta opp. Undertiden får en følelsen av at en del lagrettemenn faller for fristelsen til å være skarp-sindige, helst kanskje enda litt skarpsindigere enn de som har hatt ordet under forhandlingene. Somme formelig leker detektiv, og leter etter momenter som juristene ikke har vært oppmerksomme på. Det kan selvsagt også være berettiget. Det kan være momenter av betydning som er gått juristene forbi men som er oppdaget av en eller fler av lagrettemennene, kanskje fordi der er en med særlig kjenskap til de forhold det er tale om i saken. Men det lar seg ikke nekte at en også kan få inntrykk av at slike overveielser kan lede bort fra de sentrale ting til perifere, og føre på avveier. Dreier det seg om spesiell sakkyndighet representert i lagretten, innebærer det jo også sine farer når den bare kommer til uttrykk i lagrettens hemmelige rådslagning, og ikke blir kontrollert i åpen rettsmøte.

Når det er såvidt stor enighet om at lagretten i større grad bør kunne stille spørsmål til retten, er det antagelig mer uttrykk for følelsen av at lagrettens rolle er vel passivt reseptiv enn for praktiske behov. Det er flere som sier at det er utilfredsstillende bare å skulle svare ja eller nei til stilte spørsmål. Men lagretten har jo også nå adgang til å gjøre henvendelser til retten, noe den sjelden benytter seg av. I alminnelighet har den vist også fullstendig nok med å følge med i prosedyre og rettsbelæring, og ønsker ikke å få dem forlenget. Det er først når rådslagningen er begynt, når lagrettemennene skal ta standpunkt og formulere sine syn at spørsmålene melder seg. Da er det mange mener at det kunne være godt å ha lagmannen tilstede.

I innviklede saker kunne det kanskje være en fordel om en gjenopptog forhandlingene etterat lagretten hadde holdt en første rådslagning, noe som det jo er anledning til, men som vel sjelden hender. Men en slik gjenopptagelse av forhandlingene vil neppe kunne få samme betydning som den frie uformelle drøftelse under felles rådslagning slik den foregår i meddomsrett.

Unigheten om lagmannen skal uttale seg om hvorvidt han

mener tiltalte er skyldig eller ikke, avspeiler i adskillig grad frykten for og tilliten til fagdommernes innflytelse. Jurytilhengerne holder derfor overveiende på at rettsbelæringen skal være nøytral, mens meddomsrettstilhengerne i større utstrekning vil ha lagmannens mening. Det er neppe grunn til å tro at det betyr at de som vil ha lagmannens uttalelse uten videre vil følge ham. Mange mener vel ikke annet enn at det vil være et naturlig bidrag til diskusjonen og en rimelig konklusjon på rettsbelæringen. Men antagelig er det også slik at mange mener at hvis skyldspørsmålet er tvilsomt, vil de føle seg tryggere ved å kjenne lagmannens oppfatning. Den vil kunne bli utslagsgivende i tvilstilfeller. — En annen ting er at dette ikke vil bety annet enn at tvilsgrensen flyttes; medmindre man blindt vil følge lagmannen, vil spørsmålet da kunne anta den form at man spør om lagmannens autoritet i dette tilfelle er tilstrekkelig til at en tør føle seg overbevist ved den.

De som er imot at lagmannen skal uttale seg, er det vel gjennomgående av frykt for at lagretten (særlig de andre) skal bli for sterkt påvirket. De vil kanskje også ha følelsen av at de fratras en del av det ansvar de skal ha. Det er også nevnt at det ville kunne medføre at lagrettemennene fulgte mindre godt med, og tok sitt ansvar lettere. I innviklede saker kunne de slappe av og stole på at de tilslutt i rettsbelæringen ville få oppgitt hvordan de trygt kunne stemme.

Slik som praksis har vært, er det ikke usandsynlig at en del lagrettemenn ville reagere negativt på hva de ville føle som et formynderkap om lagmannen skulle legge sin autoritet i vekt-skålen. Som det siteres etter en lagrettemann: „Vi skjønnte nok hvor lagmannen ville hen, men vi var no kommet hit for å bruke våres eget vett“. Resultatet var en ugrunnet frifinnelse. Så lenge det ikke er en bestemt regel om at lagmannen skal uttale seg om skyldspørsmålet, kan det derfor være betenkelig å gjøre det; noen vil for lett bøye seg for autoriteten, andre vil reagere mot den.

Et stort flertall holder på den nåværende alminnelige praksis at lagretten får opplysning om tiltaltes tidligere straffer; men ca. $\frac{1}{4}$ er inne på at det medfører fare for uheldig innflytelse på skyldspørsmålet. Her kommer det jo an på hva en legger i uheldig innflytelse. For at det øver innflytelse på lagretten når det dokumenteres tidligere domfellelser for liknende forhold som det tiltalen gjelder, kan det neppe være tvil om. Forsvarere vil kanskje se det som uberettiget i alle tilfeller. Men for et uhildet syn må det vel stå som rimelig at en ved bedømmelsen av om det er trolig at en person har begått den forbrytelse han er tiltalt for, har lov til å ta et visst hensyn til hans fortid. Spørsmålet er bare om det er fare for at det kan legges for stor vekt på den. For min del er jeg tilbøyelig til å ville innrømme mindretallet at faren er tilstede,

men med flertallet er jeg av den oppfatning at den er såvidt liten, juryen er så forsiktig, at det ville være galt å fortie strafferegisteret.

På liknende måte tror jeg nok også flertallet har rett når det mener at hensynet til straffens størrelse kan få betydning for lagrettens avgjørelse av skyldspørsmålet. I noen grad må det også være berettiget at kravene til bevis skjerpes når det dreier seg om alvorlige forbrytelser med streng straff. Det er forskjell på å felle en mann for å ha kjørt for fort eller vært full, og på å finne ham skyldig i drap. Men det som det vel er mer nærliggende for lagretten å tenke på i forbindelse med spørsmålet, er vel om den kan være tilbøyelig til å frifinne fordi den i det konkrete tilfelle synes at straffen vil bli for streng. Det er neppe tvil om at det er riktig at det forekommer frifinnelser på et slikt grunnlag. At det hender, er selvsagt uheldig, enten man nå mener at feilen ligger i straffeloven som er for streng, eller hos lagretten som ikke er lojal mot loven, eller i rettergangsordningen som holder lagretten utenfor straffeutmålingen.

Selv om en ikke overdriver betydningen av denne lille meningsmåling, må en vel ha lov til å anta at den har bidratt til vårt kjenskap til synet på rettergangen hos legfolk og særlig lagrettemenn. Den gir et noe sikrere grunnlag enn de gjetninger man ellers er henvist til, eller spredte artikler som gir seg ut for å representere folkets syn.

To slutninger av adskillig interesse synes en å ha lov til å trekke av meningsmålingen: gjennomgående ser lagrettemennene på jury og stor meddomsrett som to likeverdige, fullt forsvarlige og brukbare domstolsformer. Det er bare et mindretall som er avgjort mot den ene eller annen av dem. Det synes å være full åpenhet for en drøftelse av hvilken rettergangsform som er best.

Det er sterk stemning blandt lagrettemennene for en forenkling av behandlingen av de mindre grove forbrytelser. Småsaker bør juryen ikke belastes med, dertil er den et for stort apparat. For såvidt synes meningsmålingen å gi god støtte for det reformfor-slag fra lagmann Aasgaard som foran er nevnt.

At denne siste meningsytring ikke egentlig er spontan, når så mange uttaler seg for den og ikke for mulige andre reformer, skyldes det selvsagt vegledningen og spørreskjemaet — skulle neppe berøve den vekt. Det er neppe tvil om at den gir uttrykk for en utbredt og alvorlig ment oppfatning. — Selv om avgjorte meddomsrettstilhengere vil ha vanskelig for å innrømme den prinsipielle berettigelse av en slik kompromissordning, er det vel sandsynlig at det vil være klok politik av dem å gå inn for den. Den betyr ikke noe absolutt brudd med det tilvante, og medfører mindre fare for strid og tilbakeslag, samtidig som den åpner veien for mulig videre utvikling.

Trygve Leivestad.